

UNIVERSITETET I OSLO

DET TEOLOGISKE FAKULTET

Det kongelige fornyings-, administrasjons- og kirkedepartement

Postboks 8004 Dep

0030 OSLO

Postboks 1023 Blindern

0315 Oslo

Telefon: +4722850300

Telefaks: +4722850301

E-post: postmottak@teologi.uio.no

Nettadresse: www.tf.uio.no

Dato: 25.09.2010

Deres ref.:

Vår ref.: 2010/9302

Høringsuttalelse fra Det teologiske fakultet - endringer i gravferdslov og kirkelov

Vi viser til departementets brev av 30. juni 2010 med invitasjon til høring.

Endringer i gravferdslov

Hovedtendens i de framlagte forslagene

Det teologiske fakultet ser positivt på hovedintensjonen bak de framlagte forslagene til endringer i gravferdsloven: nemlig å sikre at hensynet til religiøse og livssynsmessige minoriteter blir bedre ivarettatt i forbindelse med gravferd og tilrettelegging av gravplass.

Forslagene som framsettes er for det meste basert på en pragmatisk tankegang, der man går inn på en del mindre justeringer i bestående lovtekst for enda bedre å sikre hensynet til de religiøse og livssynsmessige minoritetene. En slik framrykkingsmåte er forståelig, ettersom hensynet til minoritetene gjennom lengre tid gradvis er blitt bygd inn i lovverket på dette området, samtidig som ulike spørreundersøkelser gjennomført de siste årene dokumenterer en betydelig tilfredshet også blant minoritetene når det gjelder de ordningene vi allerede har for gravferd og tilrettelegging av gravplass. Dermed kan det virke som om behovet for en mer grunnleggende gjennomtenkning av de spørsmålene som tas opp ikke er til stede i Norge i dag.

Det framlagte høringsnotatet henviser på s. 11 til § 18 i loven om trossamfunn, som hjemler registrerte trossamfunns rett til å ha egen kirkegård, men fastslår samtidig at dette er en hjemmel som i liten grad benyttes i praksis. Utfordringen er dermed å definere gode fellesløsninger som ivaretar et økende religiøst og livssynsmessig mangfold. Notatets pragmatiske strategi går i hovedsak ut på å tone ned den kristne/lutherske referanserammen og begrepsbruken på noen viktige punkter (særlig ved å erstatte ordet kirkegård med ordet gravsted, og ved å erstatte vigsling av kirkegård med seremoni eller rituell handling for innvielse av gravsted), og samtidig styrke den flerreligiøse referanserammen i lovteksten gjennom innføring av en ny såkalt faneparagraf, som understreker at gravlegging skal skje med respekt for avdødes religion eller livssyn. I samme retning peker forslaget om å styrke muligheten for gravlegging i særskilt tilrettelagt grav (særlig aktuelt for muslimer) samt pålegget om et lokalt forankret kontaktforum vedrørende gravferd for tros- og livssynssamfunn.

Både den nåværende og den foreslåtte gravferdsordningen speiler den norske litt hybride grunnmodellen: Kommunene - normalt gjennom det kirkelige organet Kirkelig fellesråd - har økonomi- og forvaltningsansvar for gravstedene og skal fortsette med å ha det; i framtiden med enda større vekt på at flerreligiøse hensyn ivaretas på dette området. Samtidig er det fortsatt slik at det kirkelige organet Bispedømmerådet for eksempel kan sette vilkår for "anlegg, utvidelse, nedleggelse eller annen vesentlig endring av gravlund og bygninger på gravlund" (Høringsnotatet s. 22, forslag til ny lovtekst i gravferdslovens § 4).

Den norske modellen slik den praktiseres i dag er selvsagt ikke den eneste mulige (sml. f.eks. Reiner Sörries: *Ruhe sanft. Kulturgeschichte des Friedhofs*, 2009), og høringsnotatet i denne saken hadde kanskje vært et egnet sted for en litt mer prinsipiell drøfting av hva vi nå beveger oss i retning av som flerreligiøs hovedmodell for gravleggingsskikker i Norge. I stedet er notatet preget av tilpasningskompromisser, uten prinsipielle drøftinger på nesten noe punkt.

Vigsling av kirkegårder

Mest tydelig er dette i drøftingen av temaet vigsling av kirkegårder (s.15-17). Notatet påpeker her ganske treffende at "det synes å råde en viss kirkelig usikkerhet om kirkegårdsvigslingens teologiske betydning", ettersom arbeidet med revisjon av kirkelige bøker på 1970- og 80-tallet ikke tok opp dette temaet ved å lage ny liturg for vigsling av kirkegård. Dermed er ritualet fra 1920 fortsatt gjeldende, supplert med regler fastsatt av Kirkemøtet i 1993. Departementet antar i sitt notat at en kirkelig vigsling, trass i den kirkelige utydighet på dette området i senere tid, "formodentlig" ikke er til hinder for at det fra kirkelig side sett også vil være i orden å gjennomføre gravferd i andre tros- og livssynssamfunns regi på kirkens vigslede område.

Etter å ha avvist en radikal lovendring, der vigslingsreglene fjernes uten å erstattes med noe nytt, lanserer notatet i stedet en begrensning av kirkens vigslingsrett som alternativ strategi, ledsaget av en utvidelse av tilsvarende rett for andre tros- og livssynssamfunn, - med sikte på funksjonell likestilling. Denne tenkning har som religionsvitenskapelig forutsetning at vigsling eller tilsvarende handlinger knyttet til innvielse av kirkegård i ny lov ikke lenger forstås som handlinger man gjør med et areal, men i stedet bare noe man gjør på gravlunden. I tillegg går man altså over fra å benytte ordet vigsling til å bruke det mer allmenne ordet seremoni.

For Det teologiske fakultet framstår disse forslagene som for raske og for lite gjennomtenkte løsninger på store spørsmål med betydelige konsekvenser både i lokalsamfunnene og for norsk religionspolitikk mer allment. Det er på dette punktet i notatet at mangelen på prinsipiell gjennomdrøfting både av alternative løsninger og av implikasjonene av de forslagene man fremmer, er mest tydelig. Hva vil det si å "begrense" Den norske kirkes adgang til å vigsle kirkegårder/gravsteder? (s.16) Forutsettes det at Den norske kirke nå må lage den nye liturgien for dette som man avsto fra å lage under liturgireformen på 1970- og 80-tallet, men ut fra andre religionsvitenskapelige/teologiske forutsetninger? Eller forutsettes det at Den norske kirke kan fortsette å bruke liturgien fra 1920, men bare forstå den i samsvar med departementets notat, der man legger til grunn at vigslingen bare er noe man gjør på, og ikke med et areal? Men her stiller det seg straks et nytt spørsmål: selv om departementet ønsker at en vigslingshandling skal tolkes på denne litt mer avdempede og mindre krevende måten, betyr ikke det nødvendigvis at folk flest vil oppfatte saken på samme måte. Betydelige deler av folket har århundrelange tradisjoner for å tenke om kirkegården som hellig grunn, og dette endres ikke ved en endring av lovteksten i kirkeloven. Og, selv med en slik refortolkning av vigslingshandlingen som departementet lanserer, kan man forutsette at andre etter hvert mer selvbevisste trossamfunn med ikke-kristen bakgrunn vil synes det er greit å ta i bruk et eget større eller mindre felt av en gravplass velsignet av en biskop, omkranset av et gjerde og direkte knyttet til en kirke? Eller burde man drøfte som fremtidig praksis det Luther anbefalte på reformasjonstiden: nemlig å anlegge gravstedene "utenfor bymurene", et stykke unna kirkene, blant annet for tydelig å markere skillet mellom de levende og de døde? I dag kunne en slik løsning ha som tileggsgevinst at det kunne være lettere å få flerreligiøs oppslutning om en gravplass dissosiert fra selve kirkebygget som nærmeste ramme. (Spørsmålet berøres implisitt i en annen sammenheng i notatet, nemlig på s.14 i forslaget om å oppheve gravferdslovens § 2, første ledd, andre punktum om anlegging av kirkegård.) I tilknytning til arven fra Luther kunne man også spurt seg om man i dagens situasjon burde brukt den til å gå for det alternativet som avvises på s.16: nemlig å avvikle vigslingshandlingen uten å erstatte den med noe annet. Luther gikk som kjent i sine religionskritiske tekster på prinsipielt grunnlag imot å knytte hellighet til steder/arealer. Vigslingsliturgier i luthersk tradisjon er vokst fram trass i slike grunnleggende synspunkter hos reformatoren selv.

Det teologiske fakultet støtter grunnintensjonen om å satse på flerreligiøs tilrettelegging av kommunalt finansierte gravplasser heller enn på det mest aktuelle alternativet: en stimulering og videreutvikling av religions- og gruppespesifikke gravplasser hjemlet i § 18 i loven om trossamfunn. Men vi mener især spørsmålet om vigsling/rituell innvielse er for dårlig utredet i det notatet som nå er oversendt. Spørsmål av den typen som er nevnt ovenfor fortjener en atskillig mer utførlig drøfting før man endrer loven på dette punktet. Slike drøftinger bør ikke overlates til religions- og livssynssamfunnene for videre utredning, men tvert om være viktige temaer i en statlig religionspolitikk.

Andre enkeltforslag

Ut over de så langt anførte prinsipielle synspunktene på notatet, mer konkret utfoldet i kommentarene til forslaget om endring av praksis for vigsling av kirkegård, vil fakultetet bare komme med noen korte enkeltmerknader til et par andre punkter:

Til spørsmålet om lovhjemlingen av et forum der tros- og livssynssamfunnene deltar i samråding om gravferdsspørsmål. Vi støtter notatets forslag om å legge en slik ordning for samråding til kommunalt nivå, og ikke til bispedømmenivå, slik Gjønnesutvalget i sin tid foreslo.

Vi støtter departementets forslag til regelendringer med sikte på likestilling av kremasjon som begravelserform. Vi støtter samtidig departementets forslag om å opprettholde nåværende begrensninger i regler for askespredning.

Vi har heller innen innvendinger mot notatets forslag til en faneparagraf som rammer inn en revidert gravferdslov. Men det hjelper lite å lage en slik faneparagraf dersom man ikke evner å finne fram til mer konkrete og bedre gjennomtenkte lovreguleringer av spørsmålet om vigsling av gravplasser.

Hvordan kan det kommunale ansvaret i gravferdsaker og andre religionspolitiske saker best ivaretas?

I 1975 foreslo Sivertsen-utvalget at «[...] det helt ut må være et kommunalt ansvar å anlegge og holde høvelige gravplasser i kommunen. Dette bør være en kommunal oppgave, og det er viktig at hvert lokalsamfunn har ansvar for verdig gravlegging av sine døde. Siden gravlundene er for alle uansett religion og livssyn, er det prinsipielt rett at kommunen og ikke et kirkesamfunn er den ansvarlige for anlegg og vedlikehold av gravlundene.» Departementet gikk verken den gang eller ved utformingen av Kirkeloven av 1996 inn på et slikt forslag, og heller ikke høringsnotatet av juni 2010 tar opp forslag til lovendringer som rokker ved Kirkelig fellesråds grunnleggende ansvar for hold av kirker og kirkegårder, med de respektive kommuner som økonomisk ansvarlige.

De endrede relasjoner mellom kirke og stat siden 2008 vil trolig tvinge fram nye diskusjoner om denne mer grunnleggende siden av kirkeloven, der to hovedalternativer kan være enten å opprette en egen, kommunalt forankret, gravferdsetat med utvidet religionspolitisk mandat (slik man etter avtale med Kirkelig Fellesråd har gjort det i Oslo), eller å bygge ut Kirkelig Fellesråd til et bredere tverreligiøst forankret organ for lokal religionspolitikk (som kanskje kan være en mer aktuell løsning i mindre kommuner). Det siste alternativet vil være en løsning med betydelige konsekvenser for flere bestemmelser i Kirkeloven. Begge alternativene kan finne støtte i gode argumenter. Et viktig anliggende bør det i denne sammenhengen uansett være å sikre at religionspolitiske organer på kommunalt nivå har bygd inn et nødvendig mål av teologisk og religionsfaglig sakkyndighet.

Endringer i kirkelov

Kirkelovens § 29

Det teologiske fakultet er glad for at departementet ikke har noen grunnleggende innvendinger mot forslaget om å fjerne kravet til medlemskap i Den norske kirke for fakultetets lærere. Fakultetet vil også si seg enig med departementet når de peker på behovet for at fakultetets fremtidige relasjon til kirken må avklares gjennom dialog med kirkens organer.

Fakultetet har vært og er i en konstruktiv dialog med sentrale kirkelige organer om disse spørsmål. Vi arbeider i denne sammenheng både med forankring av individuelle forpliktelser knyttet til avstemming ved bispevalg og representasjon ved Kirkemøtet og med mer institusjonelle forpliktelser knyttet til utdanningen av prester og til fakultetets funksjon som høringsinstans i kirkelige saker. Profesjonsutdanningen i teologi er i dag basert på kirkens krav til presteutdanning og vil også i fortsettelsen være det. Fakultetet vil, i samråd med kirkelige organer, arbeide med hvorledes en kan uttrykke denne sentrale historiske og aktuelle kirkelige forpliktelse i skriftlig form.

Med tanke på fakultetets kirkelige rolle er det positivt at høringsforslaget viderefører ordningen med teologiske professorers stemmerett ved utnevning av biskop og rollen som teologisk sakkyndige i Den norske kirkes lærenemnd. Praksis tilsier, som det påpekes, at fakultetets rolle i disse tilfellene uansett ivaretas av personer som er medlemmer av Den norske kirke.

Når det gjelder høringsuttalelser vedrørende spørsmål og saker av betydning for Den norske kirke, ønsker fakultetet selvsagt også i framtiden å være et sakkyndig organ. Den enkleste løsning når paragraf 29 endres og det ved ansettelse ikke kan spørres om religiøs tilhørighet, vil være at slike høringsuttalelser avgis av fakultetet som teologisk institusjon, dvs. som teologisk kompetent rådgivende organ med ansvar overfor både akademi og kirke.

Med hilsen

Trygve Wyller
Dekan

Bjørn Erik Høvik Schjerverud
Fungerende fakultetsdirektør

Bjørn Erik Høvik Schjerverud
22850308 b.e.h.schjerverud@teologi.uio.no